ОШ МАМЛЕКЕТТИК УНИВЕРСИТЕТИНИН ЖАРЧЫСЫ. ФИЛОСОФИЯ. СОЦИОЛОГИЯ. ПОЛИТОЛОГИЯ

ВЕСТНИК ОШСКОГО ГОСУДАРСТВЕННОГО УНИВЕРСИТЕТА. ФИЛОСОФИЯ. СОЦИОЛОГИЯ. ПОЛИТОЛОГИЯ

JOURNAL OF OSH STATE UNIVERSITY. PHILOSOPHY. SOCIOLOGY. POLITICAL SCIENCE

e-ISSN:
№1(1)/2023, 1-6

ФИЛОСОФИЯ

УДК: 1-925.2
DOI:

СУФИЗМ ЭСТЕТИКАСЫНДАГЫ МУЗЫКАЛЫК ИСКУССТВОНУН РЕФЛЕКЦИЯСЫ

РЕФЛЕКЦИЯ МУЗЫКАЛЬНОГО ИСКУССТВА В ЭСТЕТИКЕ СУФИЗМА

REFLECTION OF MUSICAL ART IN THE AESTHETICS OF SUFISM

Жалалов Эламан Исакжанович
Жалалов Эламан Исакжанович
Zhalalov Elaman Isakzhanovich

окутуучу, Ош мамлекеттик университети
преподаватель, Ошский государственный университет
Lecturer, Osh State University
etno.muz.kg@gmail.com

Назарова Охиста Назиржоновна
Назарова Охиста Назиржоновна
Nazarova Ohista Nazirjonovna

магистрант, Ош мамлекеттик университети
магистрант, Ошский государственный университет
master's student, Osh State University

Карыбекова Турдугүл Асылбековна
Карыбекова Турдугул Асылбековна
Karybekova Turdugul Asylbekovna

магистрант, Ош мамлекеттик университети
магистрант, Ошский государственный университет
master's student, Osh State University

СУФИЗМ ЭСТЕТИКАСЫНДАГЫ МУЗЫКАЛЫК ИСКУССТВОНУН РЕФЛЕКЦИЯСЫ

Аннотация

Суфизмдин эстетикалык концепциясында искусствонун түрлөрүнүн ичинен музыка өзгөчө орунда турган. Суфийлердин пикири боюнча музыка Таза дүйнөгө, башкача айтканда, Кудайдын дүйнөсүнө тиешелүү, ал Кудайдын рухунун гармониясы, ошондуктан музыка Кудайды түшүнүүдө адамдарга жардам берет, аларды жаман жолдордон сактайт. Суфизм эстетикасы поэзиядан өздөрүнүн идеалына жараша форманы жана мазмунду так ажыратышкан. Поэтикалык чыгарма эмоционалдуу жана кабыл алууга жеңил болууга тийиш. Ырдын мазмуну-бул барынан мурда жараткандын рухтук күчүнүн ачыкка чыгышы, адам бул рух менен биригип тазаланат. Чыгарманын формасы – абсолюттук бытиенин материалдык дүйнөнүн предмети түрүндө чагылдырылышы. Суфийлер үчүн поэзия таза, жагымдуу форма жана ыргак, уйкаштыктардын куралышы гана эмес, ал ички дүйнөнүн керектөөсүнүн табигый түрдө ачык билиниши, абсолюттук сулуулук жана кооздукту баамдай билүү, ага жетишүү. Суфийлик ырларды ири араб, перс, түрк жана азербайжан акындары (Аттар, Саади, Руми, Хафиз, Ниязи, Джами, Насими) жазышкан. Алардын поэзиясы символика менен байланышкан, бул исламдын кугунтуктоосунан чочулабай кескин пикирлерди билдирүүгө мүмкүнчүлүк берген.

Ачкыч сөздөр: абсолюттук бытие, гедонисттик музыка, ислам догмалары, поэзиянын табияты, музыкалык искусство, катарсис, неоплатондук окуу, суфизм, эстетикалык гармония, этикалык норма.

РЕФЛЕКЦИЯ МУЗЫКАЛЬНОГО ИСКУССТВА В ЭСТЕТИКЕ СУФИЗМА

Аннотация

В эстетической концепции суфизма из всех видов искусства особое место занимала музыка. В понимании сущности музыки и её оценке идея суфизма противостояла исламской идеологии. Ислам, как нам известно, не любит никакой музыки, в преклонении перед Аллахом применение музыки запрещается. Поэтому эстетика суфизма сначала отказалась от музыки, но постепенно оценили и начали применять понемногу. По мнению приверженцев этого течения музыка относится к Чистому миру, т.е. миру Бога, это гармония духа Бога, поэтому она поможет людям в понимании Бога, спасает их от плохого поведения. Эстетика суфизма согласно своим идеалам чётко отличали форму и содержание от поэзии. Поэтическое произведение должно быть эмоциональным и легко воспринимаемым. Содержание стиха – это, прежде всего, обнаружение духовной силы создателя, человек соединяется с этим духом и очищается. Форма произведения – отражение абсолютного бытия в виде предмета материального мира. Для суфистов поэзия не только чистые, приятные форма и ритм, сложение рифм, это естественное проявление потребности внутреннего мира, умение разуметь красоту и прекрасное, достижение их. Суфийские стихи сочиняли крупные арабские, персидские, тюркские и азербайджанские поэты (Аттар, Саади, Руми, Хафиз, Ниязи, Джами, Насими). Их поэзия связана с символикой, это дало возможность выразить резкие мнения, не боясь изгнания.

Ключевые слова: абсолютное бытие, гедонистическая музыка, догмы ислама, природа поэзии, музыкальное искусство, катарсис, неоплатоновское учение, суфизм, эстетическая гармония, этическая норма.

REFLECTION OF MUSICAL ART IN THE AESTHETICS OF SUFISM

Abstract

In the aesthetic concept of Sufism, of all art forms, music occupied a special place. In understanding the essence of music and its evaluation, the idea of Sufism opposed Islamic ideology. Islam, as we know, does not like any music, in worship of Allah, the use of music is prohibited. Therefore, the aesthetics of Sufism initially abandoned music, but gradually appreciated and began to apply little by little. According to the adherents of this trend, music belongs to the Pure World, i.e. the world of God, this is the harmony of the spirit of God, so it will help people in understanding God, save them from bad behavior. The aesthetics of Sufism, according to their ideals, clearly distinguished form and content from poetry. A poetic work should be emotional and easily perceived. The content of the verse is, first of all, the discovery of the spiritual power of the creator, a person unites with this spirit and is purified. The form of the work is a reflection of absolute being in the form of an object of the material world. For Sufis, poetry is not only a pure, pleasant form and rhythm, the addition of rhymes, it is a natural manifestation of the need for the inner world, the ability to understand beauty and beauty, to achieve them. Sufi poems were composed by major Arabic, Persian, Turkic and Azerbaijani poets (Attar, Saadi, Rumi, Hafiz, Niyazi, Jami, Nasimi). Their poetry is associated with symbolism, which made it possible to express strong opinions without fear of exile.

Keywords: absolute being, hedonistic music, Islamic dogma, nature of poetry, musical art, catharsis, Neoplatonic teachings, Sufism, aesthetic harmony, ethical norms.

Киришүү

Теманын актуалдуулугу. Суфизмдин эстетикалык концепциясында искусствонун түрлөрүнүн ичинен музыка өзгөчө орунда турган. Музыканын маңызын түшүнүүдө, ага баа берүүдө суфизм идеясы ислам идеологиясына карама-каршы мааниде болгон. Ислам, баарыбызга белгилүү болгондой эч кандай музыканы жактырбайт, Кудайга сыйынууда аны колдонуу таптакыр мүмкүн эмес. Мына ушундан улам, суфизм эстетикасы адегенде музыкадан баш тарткан, алар музыкага акырындап баа берип, аз-аздан колдоно баштаган. Суфийлердин пикири боюнча музыка Таза дүйнөгө, башкача айтканда, Кудайдын дүйнөсүнө тиешелүү, ал Кудайдын рухунун гармониясы, ошондуктан музыка Кудайды түшүнүүдө адамдарга жардам берет, аларды жаман жолдордон сактайт.

Музыка Жаратканды жан дүйнөсүнүн уландысы болуп эсептелет жана андан дүйнөнүн бардык бөлүгү бийге айланат. Мындан «чөйрөнүн гармониясы» жөнүндөгү пифагордук окуунун жана музыканын космостон келгендиги жөнүндөгү неоплатондук окуунун жаңырыктары байкалып турат жана алар суфийлердин каалосуна жараша өзгөртүлгөн деп божомолдоого болот.

Ыргактуу жана жанга жагымдуу үндөр аркы дүйнөнүн үндөрүнө окшош, ушул себептүү ал адамдын жүрөгүн кытыгылап, анын каалоосун ойготот. Суфизмде музыка таанып-билүүчү күчкө жана чоң кубатка ээ, ал Кудай менен жакындашууда, жерден тышкаркы, реалдуу эмес турмушту аңдап-билүүдө гана эмес, адамдын жашоосунун психологиялык жана моралдык-этикалык жактарын таанып-билүүдө да жогоруда аталган эстетикалык-этикалык максаттарына жетет.

Музыканы кабыл алуунун ыкмаларына таянып, суфизм төмөнкү үч жанрды бөлүп көрсөтөт: көңүл ачуучу, гедонисттик жана экстаздык.

Көңүл көтөрүүчү музыка аты айтып тургандай адам үчүн абдан жагымдуу, бирок анда байкалбаган зыян жана жамандык да болушу мүмкүн. Исламдын догмаларына каршы суфизмде мындай музыкага тыюу салынбайт, ал кандайдыр деңгээлде ден-соолукка пайдалуу жана жанга жагымдуу деп эсептелинет. Мындай музыка канаттуулардын сайрашындай, жапжашыл дарактардай жана ачылган гүлдөр сыяктуу жанга жагымдуу, ал адамга рахат жана зор кубаныч тартуулайт, көңүлүн ачат. Көңүл көтөрүүүчү музыканын зыяндуулугу - адамдын делебесин козгоп, жүрөгүндө сүйүү ойготуп жибериши мүмкүндүгүндө, суфизмде болсо мындай эркиндикке жол берилбейт.

Гедонисттик музыка деп, суфизм боюнча адамдын жүрөгүн толкута турган ички кубанычы менен байланышкан музыка аталат, адам бул ички музыканын жардамы менен кубанычына кубаныч кошот.

Суфийлердин пикири боюнча музыкалык искусствонун жогорку теги болуп экстаздык мүнөздөгү музыка эсептелет, анын жардамы менен Жаратканга жакындашууга болгон умтулуу күчөйт. Мындай музыка Кудайга болгон сүйүүнү күчөтөт, адамды боорукердикке жана жакшы иштерге чакырат, адамды жамандыктардан, арамдыкка умтулуудан, ар түрдүү кызыгуулардан сактап, аны таза кармайт. Муну илимий адабияттарда эстетикалык катарсис деп аташат. Эстетикалык катарсисте биринчи планга искусствонун психотерапиялык эффектиси чыгат. Катарсис, өзүнүн рухун бекемдөөнүн, адамдын тынчсыздануу, кыжалатчылыктан жана терс эмоциялардан кутулуунун ыкмасы катары суфий маданиятынын

манилү элементи болуп келген жана азыр деле ошондой. Ага далил катары, Европада «бийчи дербиштер» ордени деп аталган Мевляна суфий орденин айтса болот. Мевляна (Мауляна) деген ат суфийлик акын Жалал-ад-дин Румини «биздин төрө» - «Мевляна» деп атагандан чыгат. Европалык аталышы болсо, суфийлик бул ордендин өкүлдөрү музыкалык аспаптардын коштоосу астында (экстаздык мүнөздөгү музыканын) ар түрдү дене кыймылдарын, анын ичинде оң бутунун тегерегинде айланууну камтыган зикр ритуалын аткарууга байланыштуу [4].

Орто кылымдарда Чыгышта суфизм музыкалык искусство идеяларды чагылдыруунун каражаты болгон бирден-бир диний агым катары жашаган. Суфийлер турмушта болуп жаткан айрым окуяларга нааразы болуу менен музыкадан өздөрүнүн жан дүйнөсүнө жаккан жана керектөөсүн канааттандырган рахатты алышкан. Чындык дүйнөнү акыл-эс менен тааный албоо жана аң-сезим менен бытиенин ортосундагы ажырым суфийлерди башка дүйнөдөн гармония издөөгө аргасыз кылган.

Суфий музыкадан дисгармонияны таба алган эмес, ошондуктан ал музыканы Кудай менен байланыштырууга тийиш болгон. Музыканын жардамы менен гана «азап чегүү», «кайгы», «коркунуч», «сүйүү», «кубаныч» сыяктуу категориялар эстетикалык формага жана мазмунга ээ боло алган. Суфизм музыканын аткарылыш процессине да өзгөчө маани берген, мында төмөнкү үч шартты эске алуу зарыл: убакыт, жай жана угуучулар. Музыканттар жана угуучулар бул «үчилтикти» сактаганда гана музыка эмоционалдык мааниге, көркөм эффектке ээ болот, болбосо ал пайдасыз жумушка, ал тургай зыяндуу нерсеге да айланат. Музыкалык маанай - адамды музыканы угууга жана кабыл алууга психологиялык даярдоо. Жогоруда аталган «үчилтиктин» жай деп аталган шартын карап көрөлү, жол жүрүүдө, кайгылуу жагдайда же жагымсыз шартта көңүлү чөгүңкү адамдын ырдабай эле койгону дурус. Ыр, музыка учурунда дин ишмери же эч нерсени кыртышы сүйбөгөн, музыканы жактырбаган да, түшүнбөгөн да адам болсо дагы эч кандай музыканын кереги жок.

Суфизм эстетикасы аткаруучунун сырткы келбетине, үнүнө да өзгөчө талаптарды коңт. Ыр окуучунун, ырчынын жана бийчинин өңү-түсү татынакай, үнү жагымдуу жана жарашыктуу кийинген болууга тийиш, бул сапаттар угуучу менен көрүүчүнүн көңүлүн көтөрөт, алар алуучу рахатты ашырат.

Суфизм музыканы катарсиске жетишүүнүн, бул жалган дүйнөдөн Аллага жетүү жолундагы «тазалануу» каражаты катары кеңири колдонгон. Жай, салабаттуу, кээде муңдуу ыргак түбөлүктүүлүктү сезүүгө өбөлгө түзөт, суфийлердин кабыл алуусун жана көңүл-маанайын реалдуулуктан ирреалдуулукка которот. Кыйналуу жана азап чегүү аркылуу суфийге жарык жол ачылат, анын көңүлүнүн көтөрүлүшү, жан дүйнөсүнүн тазарышы, гармониясы жана ар кандай ак ниет иштерге барууга даярдыгы музыка менен байланышкан.

Поэзиянын табиятын түшүнүүдө суфизмдин эстетикасы Платондун жана неоплатончулардын идеяларына бир топ жакын. Неоплатончулар да, суфийлер да искусствонун жардамы менен өздөрүн өнүктүрүүгө аракет жасоо менен эстетиканын туура жоболорун таба албай мистицизмге багыт алып кетишкен, ошондуктан да суфизм поэзиясы макул болуунун, Кудайга таазим этүүнүн, бул дүйнөнүн жыргалчылыгынан баш тартуунун мотивдери менен айкалышкан. Поэзия философияны түшүнүүнүн жана аркы дүйнөнүн ортолук звеносу катары кызмат кылган.

Суфизм боюнча, бүткүл жашоо – азап чегүү, мына ошондуктан адамдын жакшы жашоого умтулуусу азап чегүүгө айланат. Суфий эстетикасында азап чегүү интеллектуалдык жана сезимдик маанайлардан тышкары сүйүүнү да өз ичине камтыйт. Кудайды сүйүүдөн улам адам өзүнөн да бул дүйнөнүн жыргалынан да баш тартат. Акындар алар үчүн кудай бытиесине кире ала турган адам, ал жогорку деңгээлдеги акылга, Кудай берген шык, жөндөмгө ээ болгон инсан. Суфийлер поэзия аркылуу баарына белгилүүнү сырдуулукка, ачык нерсени жашыруун нерсеге айландырышкан.

Суфизм эстетикасы поэзиядан өздөрүнүн идеалына жараша форманы жана мазмунду так ажыратышкан. Поэтикалык чыгарма эмоционалдуу жана кабыл алууга жеңил болууга тийиш. Ырдын мазмуну-бул баарынан мурда жараткандын рухтук күчүнүн ачыкка чыгышы, адам бул рух менен биригип тазаланат. Чыгарманын формасы – абсолюттук бытиенин материалдык дүйнөнүн предмети түрүндө чагылдырылышы. Суфийлер үчүн поэзия таза, жагымдуу форма жана ыргак, уйкаштыктардын куралышы гана эмес, ал ички дүйнөнүн керектөөсүнүн табигый түрдө ачык билиниши, абсолюттук сулуулук жана коозтукту баамдай билүү, ага жетишүү. Суфийлик ырларды ири араб, перс, түрк жана азербайжан акындары (Аттар, Саади, Руми, Хафиз, Ниязи, Джами, Насими) жазышкан. Алардын поэзиясы символика менен байланышкан, бул исламдын куугунтуктоосунан чочулабай кескин пикирлерди билдирүүгө мүмкүнчүлүк берген. Суфий ойчулдарынын философиясындагы жана эстетикасындагы символ ислам догматынын туңгуюгунан чыгуунун аракети жана каражаты катары кызмат кылган. Мындай символдор күндөлүк сөздүк кордон (запас), дүйнөнү эң жөнөкөй түшүнүүдөн чыккан. Бул бир тараптан, суфий идеяларынын элдин аң-сезимине сиңишин жеңилдеткен, экинчи жактан, жөнөкөй эле кубулуштардын мистикалык түшүнүгүн күчөткөн. «Сүйүү», «каалоо», «жолугушуу», «жарык», «өбүү», «өбүшүү» сыяктуу сөздөр суфийлердин эстетикалык доктринасында адамдын Кудайга карата мамилесин, урматтап-барктоосун билдирген.

Корутунду. Көркөм концепцияда ак ниеттикти, чынчылдыкты, гармониялуулукту, эмоционалдуулукту, ыргактуулукту жана көркөмдүктү чагылдырган прозага суфизм эстетикасында өз алдынча орун берилип, ал поэзия менен бир катарга коюлган, образдуу түрдө «сөздөгү музыка» деген аталышка ээ болгон. Суфий эстетикасы психологиялык контексттердин жардамы менен угуучуларды кызыктыруунун жана таң калдыруунун, адамдын жан дүйнөсүнө таасир этүүнүн көптөгөн ыкмаларын иштеп чыккан.

Колдонулган адабияттар

1. Аль Сардади (Кардауи) Юсеф. Ислам: дозволенное и запретное. [Текст] / Аль Сардади (Кардауи) Юсеф. /Пер. с араб. З. Арухова, Р. Гаджиева. – Алматы: Онер, 1994. – 142 с.
2. Веймарн Б. В. Искусство арабских народов (средневековый период). [Текст] / Б.В. Веймарн – М.: Искусство, 1960. – 199 с.
3. Джами А. Весенний сад. [Текст] /А. Джами. – Душанбе: 1964. – С. 53-54.
4. Ислам. Историографические очерки. – М.: Главная редакция Восточной литературы, 1991. – 288 с.
5. Курбанмамадов А. Эстетическая доктрина суфизма (опыт критического анализа). [Текст] /А. Курбанмамадов. – Душанбе: 1987. – С. 23.

6. Козубаев, О., Ыразаков, Д., & Камбарова, Н. (2023). Проблемы духовности в современной музыке. *Вестник Ошского государственного университета*, (1), 170-178. https://doi.org/10.52754/16948610_2023_1_21. EDN: XIKOTG.
7. Лирика. Из Персидско-Таджикской поэзии. Рудаки, Ибн Сина, Насир Хосров и др. – М.: Худож-я литература, 1987. – 462 с.
8. Матякубов О. Аль–Фараби об основах музыки Востока. [Текст] /О. Матякубов. – Ташкент: Фан, 1986. – 86 с.
9. Рудаки. Стихи. [Текст] /Рудаки. – М.: 1963. – С 44
10. Сагадеев А. В. Эстетические взгляды арабов средневековья. //Очерки истории эстетических учений. [Текст] /А.В. Сагадеев. – М.: 1963.